

Timpul și aplicarea legii penale

Lect.univ.dr. Ruxandra Răducanu*

L'application de la loi pénale dans le temps apporte le problème de la détermination de l'intervalle du temps de son activité, mais aussi le problème d'établir les critères nécessaires pour déterminer les infractions commises sous la loi pénale en vigueur. L'activité de la loi pénale est limitée en temps du principe de la non-rétroactivité de la loi, qui a trouvé sa confirmation constitutionnelle dans laquelle se prévoit dans une manière expresse l'exception conformément à laquelle la loi pénale plus favorable est rétroactive.

1. Preliminarii. Aplicarea în timp a legii penale substanțiale este guvernată de principiul activității legii penale care își găsește consacrară în dispozițiile articolului 10 din Codul penale potrivit căruia: "legea penală se aplică infracțiunilor săvârșite în timpul cât ea se află în vigoare". Rezultă, așadar, concluzia că legea penală nu se va aplica infracțiunilor săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare, dar nici faptelor ce au fost comise după momentul ieșirii ei din vigoare.

Activitatea legii penale se situează între momentul intrării în vigoare a legii și momentul ieșirii ei din vigoare. În perioada cât este în vigoare însă, nimeni nu se poate sustrage de la respectarea legii penale invocând necunoașterea ei. Prin urmare, având aplicabilitate numai în acest interval de timp, legea penală nu retroactivează, dar nici nu ultraactivează. Dispozițiile penale trebuie întâi a fi cunoscute de toți cetățenii, pentru ca apoi să fie respectate. De aceea, se impune principiul neretroactivității legii care își găsește justificarea în principiul legalității incriminării (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*).

După cum s-a arătat¹ nici o faptă nu poate fi considerată infracțiune, și ca atare nu poate fi sancționată, fără existența unei dispoziții legale anterioare prin care fapta să fie incriminată și pedepsită. Numai faptele prevăzute de lege ca fiind infracțiuni nu sunt permise și atrag răspunderea penală; dacă, în momentul săvârșirii, nu exista o dispoziție prohibitivă legală, fapta nu întrunește condiția vinovăției și nu poate fi sancționată din punct de vedere penal. În caz contrar, s-a ajuns la concluzia că² aplicarea legii penale care nu era în vigoare la data săvârșirii infracțiunii, care nu a fost cunoscută de cetățeni și pedepsirea lor după o astfel de lege ar însemna că oamenii sunt

---

* Autoarea este cadru didactic la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității din Craiova și avocat în Baroul Dolj

¹ T. Vasiliu, G. Antoniu, Șt.Daneș, Gh. Dărăngă, D. Lucinescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, *Codul penal comentat și adnotat*, partea generală, Ed. Științifică, București, 1972, p. 46.

² I. Oancea, *Drept penal, partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 101.

înșelați; ei ar privi aplicarea legilor care nu erau în vigoare cu sentimentul nevinovăției, iar o pedeapsă aplicată în asemenea condiții nu și-ar mai atinge scopul ei reeducativ.

Un alt considerent pentru care legea penală în vigoare se aplică numai faptelor săvârșite sub imperiul ei este acela că exprimă cel mai bine și asigură în mod corespunzător nevoile de apărare ale societății împotriva infracționalității.

În perioada cât este în vigoare, legea penală are caracter obligatoriu și trebuie să fie respectată de oricine; de aceea se impune a fi cunoscută de toți cetățenii. O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale. Este necesar ca legea să fie ușor de înțeles și pentru faptul că cetățenii au obligația să cunoască legea, dar nu să o studieze ca oameni de specialitate; așadar, legea penală trebuie să arate întotdeauna precis care sunt acțiunile sau inacțiunile interzise pentru a nu lăsa nici o îndoială asupra a ceea ce este permis și a ceea ce este interzis³.

Eficiența legii penale acoperă, așadar, intervalul de timp dintre intrarea în vigoare și ieșirea din vigoare a legii penale. Intrarea în vigoare a legii penale se realizează la 3 zile de la data publicării ei în Monitorul Oficial sau la o dată ulterioară care este prevăzută expres în lege⁴. Spre exemplu, în cazul noului Cod penal, fiind vorba despre o lege de o mare complexitate, pentru a cărei studiere și aprofundare era necesară o perioadă mai mare de timp, intrarea în vigoare a fost amânată. Astfel, deși a fost adoptat prin legea nr. 301/2004 și publicat în Monitorul Oficial nr. 575 din 29 iunie 2004, intrarea în vigoare a fost amânată la un an după data publicării în Monitorul Oficial, prevăzându-se expres acest aspect în articolul 512. Ulterior, prin Ordonanța de Urgență nr. 58/2005⁵ s-a amânat intrarea în vigoare a acesteia la 28 septembrie 2006, iar apoi prin Ordonanța de Urgență nr. 50/2006 privind unele măsuri pentru asigurarea bunei funcționări a instanțelor judecătorești și parchetelor și pentru prorogarea unor termene⁶ s-a stabilit că data intrării în vigoare a acestei legi va fi 1 septembrie 2008.

2. În ceea ce privește ieșirea din vigoare a legii penale, ea poate avea loc fie prin abrogare (expresă sau tacită), fie prin ajungerea la termen sau dispariția condițiilor speciale care au impus adoptarea legii.

În literatura de specialitate⁷ s-a pus problema criteriilor de determinare a infracțiunilor săvârșite sub legea în vigoare. S-a pornit de la definiția dată de Codul penal potrivit căreia prin săvârșirea unei infracțiuni sau comiterea unei infracțiuni se înțelege comiterea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune

---

³ T. Vasiliu și colab., *op. cit.*, p. 50.

⁴ Astfel cum prevăd dispozițiile articolului 78 din Constituția României

⁵ Publicată în Monitorul Oficial nr. 552 din 28 iunie 2005

⁶ Publicată în Monitorul Oficial nr. 566 din 30 iunie 2006

⁷ C. Barbu, *Aplicarea legii penale în spațiu și timp*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 163

consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora ca autor, instigator sau complice. S-a ajuns la concluzia că în privința determinării infracțiunilor săvârșite sub legea penală în vigoare trebuie făcută distincție între infracțiunile materiale, de rezultat și infracțiunile formale. Infracțiunile materiale se consumă în momentul în care s-a produs rezultatul cerut de lege, pe când infracțiunile formale pentru care urmarea constă în crearea unei stări de pericol pentru relațiile sociale ocrotite se consumă în momentul în care activitatea umană s-a desfășurat integral, adică în momentul în care s-a terminat executarea.

În privința formelor de participație (instigare, complicitate) a fost adoptată⁸ aceeași teorie a unicității ilicitului penal conform căreia actele de participație penală sunt guvernate de legea penală în vigoare din momentul săvârșirii faptei de către autor. De altfel, această soluție este și echitabilă având în vedere că asigură un tratament juridic nediferențiat între autor și participanți, iar utilitatea ei practică rezidă în faptul că sancționarea participației penale se raportează la pedeapsa prevăzută de lege pentru autor.

3. Dificultăți au apărut însă în cazul infracțiunilor continui, continuate și de obicei în situația în care acestea încep a fi săvârșite sub incidența unei legi penale și se epuizează într-un moment în care o altă lege penală este în vigoare. În literatura juridică de specialitate⁹ s-a arătat că nu se pune problema aplicării legii penale mai favorabile, ci se va aplica întotdeauna legea penală nouă care era în vigoare în momentul epuizării infracțiunii, a producerii ultimului rezultat. Aceasta este soluția ori de câte ori faptele a căror săvârșire se prelungește în timp sunt incriminate de ambele legi.

Se poate întâlni însă și situația în care legea anterioară nu incrimina fapta care a fost începută sub această lege și continuată sub o lege nouă care o sancționa. În această ipoteză trebuie avut în vedere principiul neretroactivității legii penale potrivit căruia legea penală nu se poate aplica unor situații anterioare intrării ei în vigoare. Soluția propusă în doctrină¹⁰ a fost aceea a sancționării infracțiunii numai în cazul în care condiția prelungirii în timp, necesară pentru existența infracțiunii, s-a realizat integral sub legea nouă.

O altă situație posibilă este și aceea în care două sau mai multe legi penale coexistă în timp, adică ambele sunt în vigoare și conțin reglementări care vizează concomitent aceleași ipoteze, însă una dintre legi conține dispoziții generale, iar cealaltă dispoziții speciale. Această ipoteză se referă la concursul de legi penale și se

---

⁸ C. Bulai, *Manual de drept penal, partea generală*, Ed. All, București, 1997, p. 96.

⁹ V. Dongoroz și colab., *Explicații teoretice ale Codului penal român, partea generală*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1969, p. 82; G. Stefani, G. Levasseur, *Droit pénal général et procédure pénale*, tom II, Paris, 1968, p. 271; M. Zolyneak, *Conceptia unității de infracțiune în materia participației și implicațiile ei în cazul succesiunilor în timp a legilor penale*, Revista Română de Drept nr. 10/1971, p. 81.

¹⁰ V. Dongoroz și colab., *op. cit.*, p. 82; C. Barbu, *op. cit.*, p. 167.

rezolvă prin aplicarea regulii conform căreia legea specială derogă de la legea generală. De aceea, dacă aceeași faptă este reglementată atât de dispoziții din partea specială a Codului penal, dar și de dispoziții dintr-o lege penală specială, se va aplica prioritar reglementarea din legea specială. Norma penală generală va fi aplicabilă numai în cazul în care norma penală specială nu conține prevederi referitoare la acea faptă.

Însă, dacă două texte din Codul penal sau din legi speciale disciplinează aceeași materie, dar în mod deosebit, trebuie observat dacă nu se poate concilia coexistența lor, găsind o notă proprie care să diferențieze situația reglementată de fiecare, așa încât fiecare să aibă propria arie de aplicabilitate; dacă nu se poate face nici o diferențiere, se va aplica numai dispoziția de dată mai recentă¹¹.

4. În concluzie, legea penală este determinată și delimitată de timp. Forța ei obligatorie subzistă numai pe perioada cât este activă, perioadă ce se situează între momentul intrării ei în vigoare și momentul ieșirii din vigoare care coincide cu încetarea obligativității respectării legii penale. Pe de altă parte, activitatea legii penale în raport cu timpul înseamnă nu numai aplicarea ei imediată, dar și aplicarea ei continuă, pe toată durata eficacității sale, acționând cu conținutul ei integral¹².

Dacă aplicarea legii penale nu vizează situațiile anterioare intrării ei în vigoare, deoarece în acel moment nu erau cunoscute dispozițiile obligatorii, în schimb toate situațiile viitoare ce se ivesc după intrarea ei în vigoare și până la ieșirea din vigoare sunt subordonate forței obligatorii a acesteia. După cum s-a arătat în literatura juridică de specialitate¹³ domeniul propriu de aplicare al legii penale este țărmurit la un capăt, de limita opririi acțiunii acesteia asupra trecutului – neretroactivitatea –, iar la celălalt capăt de limita neaplicării ei după ieșirea din vigoare – nesupraviețuirea.

5. Principiul neretroactivității legii. Principiul neretroactivității legii își găsește justificarea în faptul că activitatea legii nu se extinde asupra trecutului, ci guvernează doar asupra viitorului până la ieșirea ei din vigoare. Acest principiu a fost înscris în Codul civil francez din 1804 care în articolul 2 prevedea că "legea dispune numai pentru viitor; ea nu are putere retroactivă".

Principiul neretroactivității legii are o conturare constituțională, legea fundamentală precizând că "legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile"¹⁴. Nerespectarea acestui principiu constituie încălcarea unei norme constituționale, și de aceea s-a considerat¹⁵ că persoanele pe care

---

¹¹ V. Dongoroz și colab., *op. cit.*, p. 85-86.

¹² C. Barbu, *op. cit.*, p. 154.

¹³ *Idem*, p. 153.

¹⁴ Potrivit dispozițiilor articolului 15 alin. 2 din Constituția României.

¹⁵ I. Vida, *Acțiunea normei juridice în timp*, Revista Dreptul nr. 2/2004, p. 95.

legea le împuternicește pot sesiza Curtea Constituțională cu privire la prevederile cu caracter retroactiv.

Proclamarea constituțională a principiului neretroactivității legii a fost necesară ca o modalitate de a stopa activitatea legiuitorului de a adopta legi retroactive. Fiind stipulat expres în Constituție, acest principiu are o aplicabilitate generală ce privește activitatea tuturor autorităților publice.

Cadrul legal al principiului neretroactivității legii penale se regăsește în dispozițiile articolului 11 din Codul penal care arată că "legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârșite, nu erau prevăzute ca infracțiuni". Acest principiu decurge din principiul legalității incriminării faptelor ce constituie infracțiuni și a pedepselor care exclude posibilitatea tragerii la răspundere penală și a pedepsirii unei persoane pentru fapte care la data săvârșirii lor nu erau prevăzute ca infracțiuni; de asemenea, unei persoane nu i se pot aplica sancțiuni ce nu erau prevăzute de legea penală în vigoare la data comiterii faptei.

6. Regula neretroactivității legii penale comportă și excepția prevăzută expres în Constituție sub forma legii penale mai favorabile inculpatului. Întrucât, de cele mai multe ori, retroactivitatea își găsește aplicabilitatea prin reținerea legii mai favorabile inculpatului, s-a pus problema dacă aceasta este o excepție sau reprezintă o veritabilă regulă în materie. În literatura juridică de specialitate¹⁶ s-a arătat că de vreme ce ambele reguli – neretroactivitatea și retroactivitatea – acționează în același sens, adică numai în favoarea infractorului și sunt justificate de aceleași rațiuni, nu se poate acorda uneia vreoa prioritate față de cealaltă; ambele sunt principii de aplicare în timp a legii penale, însă derivate față de principiul fundamental al activității legii penale.

În ceea ce privește împrejurarea că legea veche nu se aplică faptelor care nu erau prevăzute ca *infracțiuni* la data săvârșirii lor, aceasta se referă la aspectul că legea în vigoare la data săvârșirii faptei nu o incrimina, că fapta nu era prevăzută, nu era sancționată de legea penală în vigoare. Însă în aceeași categorie mai pot fi cuprinse și faptele pe care legea veche le prevede ca infracțiuni, iar legea nouă modifică, în sensul că agravează, condițiile de incriminare. Din acest punct de vedere s-a arătat în literatura de specialitate¹⁷ că expresia ce se referă la faptele care "nu erau prevăzute ca infracțiuni" trebuie înțeleasă în sens larg; prin urmare, fapta care prin aplicarea oricărei dispoziții din legea veche sub care s-a săvârșit nu este susceptibilă de sancționare, este, din punct de vedere juridic, echivalentă cu fapta care nu era prevăzută ca infracțiune de legea veche și nu ar putea fi sancționată în temeiul legii noi sub care se judecă și care o incriminează.

Dacă ne referim la fapta care, deși este prevăzută de lege ca infracțiune, nu este susceptibilă de sancționare, trebuie avute în vedere prevederile articolului 18¹ din Codul penal care arată că "nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală,

---

¹⁶ V. Dongoroz și colab., *op. cit.*, p. 12; C. Barbu, *op. cit.*, p. 200.

¹⁷ C. Barbu, *op. cit.*, p. 201.

dacă prin atingerea minimă adusă uneia din valorile apărute de lege și prin conținutul ei concret, fiind lipsită în mod vădit de importanță, nu prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni". În cazul unei astfel de fapte, va fi aplicabilă legea veche sub care s-a săvârșit și nu legea nouă sub care se judecă și care o sancționează mai grav; temeiul juridic se regăsește nu în principiul legii vechi ce este mai favorabilă, ci în principiul neretroactivității legii noi.

7. Principiul neretroactivității legii întărește și constituie o garanție a respectării conținutului principiului legalității, întrucât nici o persoană nu poate fi trasă la răspundere penală și sancționată pentru o faptă care, la data săvârșirii ei, nu era prevăzută de lege ca infracțiune. Într-o opinie¹⁸ s-a menționat că înscrierea principiului neretroactivității legii în articolul 11 din Codul penal nu ar mai fi fost necesară dacă principiul legalității formulat în articolul 2 din Codul penal ar fi cuprins și această regulă a interzicerii legii penale noi, ceea ce ar fi conturat un conținut complet principiului legalității.

---

¹⁸ C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român, partea generală*, ediția a V-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 94.